

Lichenologická a bryologická exkurze na Kelčský Javorník v Hostýnských vrších

Lichenological and bryological field trip to the Kelčský Javorník Mt. in the Hostýnské vrchy Mts.

JIŘÍ MALÍČEK¹, ZBYNĚK HRADÍLEK² & JANA TKÁČIKOVÁ³

1) Botanický ústav AV ČR,

Zámek 1, CZ-252 43 Průhonice; e-mail: jmalicek@seznam.cz

2) Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Katedra botaniky,

Šlechtitelů 27, CZ-783 71 Olomouc-Holice; e-mail: zbynek.hradilek@upol.cz

3) Muzeum Beskyd Frýdek-Místek,

Hluboká 66, CZ-738 01 Frýdek-Místek; e-mail: janatkacikova@seznam.cz

Abstract: A field trip to the Kelčský Javorník Nature Reserve (E Moravia, Czech Republic) took place on 15 July 2017. In total, 55 lichen and 52 bryophyte species were recorded. Our attention was focused on the natural deciduous forests on steep, north-facing slopes and the valley of the Deštná ráztoka brook. Epiphytic lichen communities were strongly influenced by acid rains in the past. Therefore, only several remarkable species were recorded (e.g. *Bacidia subincompta*, *Biatora globulosa*, *Fuscidia pusilla*, *Phaeophyscia endophoenicea*, *Rinodina degeliana* and *R. efflorescens*). Among bryophytes, *Liochlaena lanceolata*, *Oxystegus tenuirostris* and *Hypnum pallescens* represented the most interesting records.

Keywords: bryophytes, eastern Moravia, lichens, natural forests

Taxonomické pojetí a nomenklatura: Danihelka et al. 2012, Liška & Palice 2010, Liška 2010, Kučera et al. 2012

Patnáctého července se celkem šest účastníků vypravilo pod vedením J. Malíčka na jednu z krajinných dominant Hostýnských vrchů, Kelčský Javorník, jehož vrchol dosahuje nadmořské výšky 865 m. Primárně lichenologickou exkurzi zaštitila Moravskoslezská pobočka ČBS v rámci svého pravidelného cyklu exkurzí a přednášek. Protože mezi účastníky této v pořadí páté exkurze roku 2017 převažovali bryologové, bez povšimnutí nezůstaly ani mechorosty. Území Kelčského Javorníku bylo k exkurzi záměrně vybráno kvůli úplné absenci údajů o výskytu lišejníků.

Severní svahy Kelčského Javorníku pokrývají přirozené bukové lesy s příměsí jedle bělokoré (*Abies alba*) a nepůvodního smrku ztepilého (*Picea abies*), místy se objevují také suťové lesy s javorem klenem (*Acer pseudoplatanus*), jasanem ztepilým (*Fraxinus excelsior*), jilmem horským (*Ulmus glabra*), lípou velkolistou (*Tilia platyphyllos*) a javorem mlčcem (*Acer platanoides*). Dosahují stáří 140 až 170 let. Lesní porosty jsou chráněny formou přírodní rezervace, která zaujímá celkem 122 ha (Mackovčín 2002).

Už cestou k lokalitě nás zaujalo hluboké údolí Deštné ráztoky, které se zařezávalo do svahu Javorníku. To účastníky navnadilo k pátrání po zajímavých druzích. Z lichenologického hlediska to však bylo velké zklamání, protože rokle hostila jen pár běžných

druhů. Na první pohled bylo patrné, že lesy jsou velmi mladé a vzácné lesní lišejníky tak v podstatě nemají kde růst. Na mechatých kamenech se objevila hávnatka obetkaná (*Peltigera praetextata*; obr. 1), jediný lišejník se sinicí jakožto svým fotosyntetickým partnerem, zjištěný během exkurze.

Stoupání k vrcholu nakonec přineslo své plody. Suťové lesy na prudkém severním svahu a rozvolněné listnaté lesy s dominantním javorem klenem pod vrcholem kopce hostily relativně bohatá společenstva epifytických lišejníků. Relativně proto, že vrchol Kelčského Javorníku byl v minulosti zasažen silnými imisemi, které mají na epifytické lišejníky velmi negativní dopad a jsou příčinou jejich velmi rychlého ústupu a vymírání. Současná lichenoflóra je tedy pozůstatkem původních společenstev, kde část druhů dokázala přežít na stromech s vysokým pH borky (javory, jasany a jilmy). Některé druhy, zvláště makrolišejníků, např. terčovka hrbolkatá (*Melanelixia subaurifera*) a další druhy terčovek nebo terčníků, ale velmi pravděpodobně lokalitu kolonizovaly až v posledních dvaceti letech v důsledku snížení emisí oxidu siřičitého a následného znovuoobnovování epifytických společenstev. Tyto nejzachovalejší lesy hostily mimo běžných druhů i několik vzácnějších nebo přehlížených lišejníků, např. hůlkovku nevzhlednou (*Bacidia subincompta*), biatoru odchylnou (*Biatora globulosa*), hnědenku (*Fuscidea pusilla*), terčovník červenavý (*Phaeophyscia endophoenicea*) a rohovky (*Rinodina degeliana* a *R. efflorescens*).

Překvapivě chudá byla společenstva na rozkládajícím se dřevě, které se v některých částech porostu nachází v nezanedbatelném množství. Z lignikolních lišejníků stojí za zmínku asi pouze prachouleček dřevomilný (*Chaenotheca xyloxena*) a změnověnka modrozelená (*Trapeliopsis glaucolepidea*). Pár druhů se podařilo zaznamenat také na pískovcových kamenech v údolí Deštné ráztoky, např. změnověnku šedavou (*Trapelia coarctata*) a bradavnici přehlédnutou (*Verrucaria praetermissa*). Celkem bylo během exkurze zjištěno 55 druhů lišejníků.

V rámci exkurze jsme také zaznamenali celkem 52 mechorostů. Pískovcové kameny běžně porůstal širožebrec dlouholistý (*Paraleucobryum longifolium*; obr. 3). V korytě potoka Deštná ráztoka rostla řada vlhkomilných druhů mechorostů jako například lupenitá játrovka mřížkovec kuželovitý (*Conocephalum conicum*) nebo mech baňatka potoční (*Brachythecium rivulare*; obr. 4). K nejzajímavějším nálezům mechorostů naší exkurze však patřily trsenka hladká (*Liochlaena lanceolata*), zásovník válcovitý (*Oxystegus tenuirostris*) a rokýt bledý (*Hypnum pallescens*). Mimo rezervaci téměř na úpatí Kelčského Javorníku jsme na lesní pasece našli také invazní mech křivonožku vehnutou (*Campylopus introflexus*).

Východní Morava je lichenologicky stále nedostatečně prozkoumaná, jsme tedy rádi, že jsme prostřednictvím exkurze získali alespoň orientační data o aktuální lichenoflóře jedné z nejvýznamnějších lesních rezervací v Hostýnských vrších.

Exkurze se zúčastnili: J. Bradáčová, D. Hlisnikovský, Z. Hradílek, J. Lederer, J. Malíček a J. Tkáčiková.

Obr. 1. Hávnatka obetkaná (*Peltigera praetextata*) byla největším zaznamenaným lišejníkem v rezervaci a zároveň jediným druhem, jehož fotobiontem je sinice. – Obr. 2. Běžný terestrický mech krontlovka tisolistá (*Fissidens taxifolius*) a karpatský endemit modranka karpatská (*Bielzia coerulans*). – Foto J. Malíček (1), J. Tkáčiková (2)

Obr. 3. Širožebrec dlouholistý (*Paraleucobryum longifolium*). – Obr. 4. Vlhkomilné druhy mechorostů: játrovka mřížkovec kuželovitý (*Conocephalum conicum*) a mech baňatka potoční (*Brachythecium rivulare*). – Foto J. Tkáčiková

Použité zdroje

- Danihelka J., Chrtek J. Jr. & Kaplan Z. (2012): Checklist of vascular plants of the Czech Republic. – Preslia 84: 647–811.
- Kučera J., Váňa J. & Hradílek Z. (2012): Bryophyte flora of the Czech Republic: updated checklist and Red List and a brief analysis. – Preslia 84: 813–850.
- Liška J. (2010): Česká jména lišejníků. – Příroda 29: 67–135.
- Liška J. & Palice Z. (2010): Červený seznam lišejníků České republiky (verze 1.1). – Příroda 29: 3–66.
- Mackovčín P. [ed.] (2002): Zlínsko. Chráněná území ČR, svazek II. – Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha & EkoCentrum Brno, Brno.

Příloha č. 1 – Seznam nalezených taxonů

(sestavili J. Malíček – lišejníky; Z. Hradílek, J. Tkáčiková a J. Bradáčová – mechorosty)

Nálezy označené (JM) jsou dokladovány v soukromém herbáři J. Malíčka, nálezy označené (ZH) jsou dokladovány v soukromém herbáři Z. Hradílka, nálezy označené (JT) jsou dokladovány v soukromém herbáři J. Tkáčikové, nálezy označené (FMM) jsou dokladovány v herbáři Muzea Beskyd Frýdek-Místek.

In the square brackets, the type of substrate on which the lichen species was recorded is given: buk = *Fagus sylvatica*, jasan = *Fraxinus excelsior*, kámen = stone, dřevo = wood, kámen v potoce = stone in stream, klen = *Acer pseudoplatanus*, mechaté kameny = mossy stones, mlč = *Acer platanoides*, tlející dřevo = decaying wood.

Lokalita

Podhradní Lhota (distr. Kroměříž): PR Kelčský Javorník, z údolí Deštné ráztoky až po vrchol, 550–860 m n. m. (49°24'30"N, 17°46'33"E – 49°24'02"N, 17°45'57"E)

lišejníky

- Absoconditella lignicola* [dřevo]; *Amandinea punctata* [klen]; *Anisomeridium polypori* [klen];
Arthonia spadicea [klen, mlč, jasan];
Bacidia subincompta (VU) [mlč]; *Bacidina sulphurella* [mlč]; *Biatora globulosa* (VU) [mlč];
Buellia griseovirens [klen];
Candelariella efflorescens agg. [klen, jasan]; *Candelariella xanthostigma* [klen]; *Chaenotheca ferruginea* [dřevo]; *Chaenotheca chrysocephala* [mlč]; *Chaenotheca xyloxena* (VU) [dřevo];
Cladonia coniocraea [tlející dřevo]; *Cladonia digitata* [dřevo]; *Cladonia fimbriata* [dřevo, kámen]; *Cladonia merochlorophaea* [dřevo]; *Coenogonium pineti* [buk, klen];
Fuscidea pusilla [klen] (JM);
Hypocnomyce scalaris [buk]; *Hypogymnia physodes* [klen, jasan];
Lecanora conizaeoides [buk, klen]; *Lecanora expallens* [mlč]; *Lecanora pulicaris* [buk, klen, jasan];
Lepraria elobata [klen]; *Lepraria finkii* [jasan, mlč]; *Lepraria rigidula* [klen, jasan];
Melanelixia glabratula [klen, jasan]; *Melanelixia subaurifera* (VU) [jasan]; *Micarea prasina* agg. [mlč, dřevo];
Opegrapha niveoatra [klen];
Parmelia ernstiae [klen]; *Parmelia sulcata* [mlč]; *Parmeliopsis ambigua* [klen, jasan]; *Peltigera praetextata* [mechaté kameny]; *Phaeophyscia endophoenicea* (EN) [klen]; *Phlyctis argena* [klen]; *Placynthiella icmalea* [dřevo]; *Porina aenea* [buk, klen, jasan]; *Porina chlorotica* [kámen]; *Porpidia crustulata* [kámen]; *Porpidia tuberculosa* [kámen]; *Pseudevernia furfuracea* [jasan];
Rinodina degeliana [mlč] (JM); *Rinodina efflorescens* (VU) [klen] (JM);

Scoliciosporum sarothamni [buk];

Trapelia coarctata [kámen]; *Trapelia glebulosa* [kámen]; *Trapeliopsis flexuosa* [dřevo]; *Trapeliopsis glaucolepidea* [dřevo] (JM); *Trapeliopsis granulosa* [dřevo]; *Trapeliopsis pseudogranulosa* [dřevo];

Verrucaria praetermissa (VU) [kámen v potoce];

Xanthoria candelaria [klen]; *Xanthoria polycarpa* [klen].

játrovky

Blepharostoma trichophyllum;

Cephalozia bicuspidata; *Chiloscyphus profundus*; *Chiloscyphus polyanthos* s. l.; *Conocephalum conicum* (ZH);

Liochlaena lanceolata (LR-nt);

Metzgeria furcata;

Plagiochila porelloides; *Ptilidium pulcherrimum*;

Radula complanata;

Scapania nemorea;

Tritomaria exsecta (ZH).

mechy

Atrichum undulatum;

Brachytheciastrum velutinum; *Brachythecium rivulare*; *Brachythecium rutabulum*; *Brachythecium salebrosum*; *Bryum moravicum*;

Ctenidium molluscum;

Dicranum montanum; *Dicranum scoparium*; *Dicranum tauricum* (JM, JT, ZH);

Eurhynchium angustirete;

Fissidens gracilifolius; *Fissidens taxifolius*;

Grimmia hartmanii;

Herzogiella seligeri; *Heterocladium heteropterum* (ZH); *Homalia trichomanoides*; *Hypnum cupressiforme* var. *cupressiforme*; *Hypnum pallescens* (LC-att) (JM, JT);

Isothecium alopecuroides;

Leucodon sciuroides;

Orthotrichum affine subsp. *affine* (JT), *Orthotrichum speciosum*; *Oxystegus tenuirostris* (LC-att) (ZH);

Paraleucobryum longifolium; *Plagiomnium affine*; *Plagiomnium undulatum*; *Plagiothecium cavifolium*; *Plagiothecium succulentum*; *Platygyrium repens*; *Pohlia nutans*; *Polytrichum formosum*; *Pseudoleskeella nervosa*; *Pterigynandrum filiforme*;

Rhizomnium punctatum; *Rhynchostegium riparioides*;

Sanionia uncinata; *Sciuro-hypnum populeum*; *Sciuro-hypnum reflexum*;

Tetraphis pellucida;

Ulota crispa (JT).

Lokalita

Osíčko (distr. Kroměříž): paseka na SZ svahu Kelčského Javorníku (865 m n. m.), asi 1,9 km JV od železniční stanice Osíčko, 550 m n. m. (49°24'30,2"N, 17°45'27,2"E)

Campylopus introflexus (ZH, FMM).